

۱۶ تذکر حقوقی و فقهی برای شرایط کرونایی؛ «از انتقال ویروس تا مسافرت و صلہ رحم»

فقه اسلامی حاوی قواعدی است که بر اساس آن قواعد کلی، فقها حکم مصادیق و فروعات را استخراج می‌کنند. در میان این قواعد، کلیه قواعدی که بیانگر احکام ضمانات است، نه تنها برگرفته از منابع نقلی است، بسیاری از آن‌ها مستند به احکام مسلمة عقلیه است.

فقه اسلامی حاوی قواعدی است که بر اساس آن قواعد کلی، فقها حکم مصادیق و فروعات را استخراج می‌کنند. در میان این قواعد، کلیه قواعدی که بیانگر احکام ضمانات است، نه تنها برگرفته از منابع نقلی است، بسیاری از آن‌ها مستند به احکام مسلمة عقلیه است.

به گزارش «تابناک»؛ دکتر مصطفی محقق داماد مجتهد، حقوقدان و استاد دانشگاه شهید بهشتی در مطلبی با نام «فقه بیماری‌های واگیر» به بررسی جنبه‌های حقوقی و فقهی شیوع ویروس کرونا پرداخته و درباره بحث ضمان و جبران خسارات حاصله از شیوع این ویروس و جبران خسارات حاصله از شیوع این ویروس می‌نویسد: میحث ضمانات قهریه فقه اسلامی، انصافا عقلایی و بسیار پیشرفته و عمیق است. این احکام در مجموع حاوی یک پیام کلی انسانی و عبارت است از حرمت نهادن به حیات آدمی، اعم از خود و دیگران و نیز احترام به کرامت و آسایش دیگران. «دیگری‌شناسی» در این قواعد بسیار جالب است، جان دیگری، آسایش دیگری، آبروی دیگری، حیثیت و شرف دیگری و بالاخره مال دیگری همه محترم و هر کس باید نهایت احتیاط در رعایت آن‌ها را بنماید و در فرض اضرار و ورود خسارت مادی و معنوی موجب ضمان و مسئولیت مدنی می‌شود و شخصی که عامل زیان شده مکلف به جبران و جلب رضایت خسارت دیده است.

اینجانب نه در مقام صدور فتوا بلکه در مقام کسی که عمر خود را در فراگیری این مباحث صرف کرده با استناد به همان قواعد در زیر احکامی را می‌آورم که شاید خوانندگان ارجمند را در این ایام قبول افتد و در نظر آید.

۱- دفع ضرر از خود عقلا و شرعا واجب است؛ خواه ضرر یقینی و خواه به نحو عقلایی احتمالی باشد.

۲- اضرار به غیر مطلقا حرام است و موجب ضمان و مسئولیت مدنی است.

۳- چنانچه شخصی بداند یا شخصا یا از طریق اخطار کارشناسان مربوط احتمال عقلایی بدهد که حضور یا شرکت در جلسه ای یا ملاقات با فرد یا افرادی موجب اضرار به آن‌ها می‌شود، شرعا واجب است که مطلقا اجتناب کند و در صورت تخلف چنانچه ثابت شود که تماس او موجب اضرار شده و بیماری وی سرایت به دیگران کرده، در فرض اقدام عمدی موجب مسئولیت کیفری و ضامن کلیه خسارات وارده به زیان دیده خواهد بود و در صورت غیر عمد ضامن کلیه خسارات وارده و اگر موجب فوت شده ضمان دیه برعهده اوست و اگر خودش نیز فوت کند، ضمانت شرعی به عهده او باقی است و متعلق به ترکه او می‌شود و وارثان متوفی باید از محل ترکه وی خسارات را ادا نمایند تا ذمه متوفی بری گردد.

۴- با توجه به اینکه حسب نظر متخصصین ویروس کرونا مدت‌ها در بدن مخفی قرار دارد، چنانچه ثابت شود که فردی در زمان خفا بیماری موجب انتقال به دیگری شده، هر چند به علت جهل بی‌گناه است، ولی ضمان و مسئولیت خسارات وارده را بر ذمه دارد و بایستی از عهده خسارات وارده برآید.

۵- در این ایام مراقبت از والدین سالخورده، وظیفه ای سنگین‌تر از سایر اوقات است. سالخوردگان حسب نظر کارشناسان پزشکی با خطر جدی‌تر مواجهند. پیشگیری و مراقبت آنان در درجه نخستین به عهده فرزندان است. آنان با رعایت تمامی ملاحظات بهداشتی و گرفتن دستورات لازم از متخصصین واجب است که نهایت مراقبت را از آنان به عمل آورند. آنان ممکن است به علت کهولت سن احتیاطات را جدی نگیرند، بر فرزندان واجب شرعی است که با گفتگوهای مهربانانه و رعایت کمال ادب و احترام، آنان را به رعایت دستورات بهداشتی وادار سازند و در شرایط خاص ناتوانی آنان، دستورات عملی لازم را از مشاورین پزشکی برای برخورد با آنان اتخاذ نمایند. این متن قرآن مجید است که فرموده است:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (۲۳ اسراء)

وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ قُلْ رَبِّ ارْحَمْنِي مِثْلَ مَا ارْحَمْتَ رَجُلًا مِّنْهُمْ (۲۴)

و پروردگارت فرمان داده است که جز او را نپرستید و به پدر و مادر رفتار نیکو کنید؛ اگر هر یک از آن دو یا هر دو، نزد تو به پیری رسند به آنان اف مگو و بر آن ها بانگ مزن و با ایشان سخن به نکویی بگوی!

و از سر مهر برای آنان به خاکساری افتادگی کن و بگو پروردگارا! بر آنان بخشایش آور چنان که آن ها مرا در کودکی پروردند.

۶- در خصوص کودکان نیز چنین وظیفه ای برای مراقبین وجود دارد. مراقبین و سرپرستان باید کودکان را از کارهایی که ممکن است موجب انتقال بیماری به دیگران بشود، محافظت کنند که در صورت کوتاهی و ورود خسارت به دیگران ضمان و مسئولیت به عهده اولیای آنان است.

۷- انجام مسافرت چنانچه با احتمال عقلایی تحمل بیماری یا نقل و شیوع بیماری مواجه باشد، حرام است و احکام سفر حرام بر آن مترتب می گردد. البته در فرض اضطرار قطعی اگر هم جایز است، ولی ضمان و مسئولیت خسارات اضرار به دیگران در جای خود باقی است.

۸- انجام اعمال مستحبی نظیر حضور در مجامع چنانچه به نظر کارشناسان بهداشتی با احتمال عقلایی سرایت بیماری مواجه باشد، نه تنها از استحباب برخوردار نیست، بلکه با حرمت جدی و اکید روبرو خواهد بود؛ بنابراین، به رغم استحباب موکد و فضیلت نماز جماعت و عبادت در مشاهد مشرفه هر گاه حسب نظر کارشناسان بهداشت احتمال عقلایی باشد که حضور در این اماکن مقدس سبب ضرر به خود یا اضرار به دیگران می شود نه تنها مستحب نیست بلکه در برخی فروع عبادت مورد نهی شارع قرار می گیرد و بنابر نظر بسیاری از فقیهان بزرگ باطل و اعاده یا قضای آن واجب می شود.

۹- دیدار ارحام، دوستان و آشنایان البته در شرایط عادی امری مستحب موکد و با فضیلت است، ولی به یقین در شرائط فعلی که احتمال انتقال بیماری جدی و عقلایی است، نه تنها رجحان ندارد، بلکه حرام و خلاف شرع است و در صورت ثبوت انتقال موجب ضمان خواهد بود.

۱۰- «احتکار» یعنی انبار کردن مطلق مواد مورد نیاز مردم به قصد سودجویی بیشتر، همیشه عملی زشت و حرام است، ولی در شرایطی مانند وضعیت حاضر کشورمان احتکار وسایل مورد نیاز کادر پزشکی و بیماران گناهی بزرگتر است و چنانچه به علت عدم عرضه یکی از کالا های مورد نیاز، خساراتی متوجه شخص یا اشخاص گردد، ضمانت شرعی بر عهده شخص محتکر است.

۱۱- گران فروشی کالا ها و سودجویی غیر منصفانه در مواد مورد نیاز مردم همیشه عملی زشت و کریه و غیر انسانی است و خداوند هرگز به این گونه سوداگری ها برکت عطا نخواهد فرمود، ولی در مورد مواد مورد لزوم کادر پزشکی و بیماران در شرایط کنونی که گرانی باعث عدم توان تهیه برای نیازمندان گردد، زشت تر و کریه تر و غیر انسانی تر است و وجدان ملی را جریحه دار می سازد و چنانچه موجب گردد که به علت عدم توانایی نیازمندان، خسارتی بر آنان وارد آید موجب ضمان است.

۱۲- در این ایام افرادی که مسئولیت های پزشکی به عهده آنان است یا برای تمشیت امور متصدی کار های اداری هستند، انجام وظیفه امری واجب و کوتاهی عمدی حرام و در فرض ورود خسارت به شهروندان موجب ضمان است. البته حمایت از خدمتکاران به بیماران کرونایی به ویژه در اختیار قرار دادن ابزار و خدماتی که به حفظ سلامت و جان آنان مربوط می شود هم به خودی خود و هم از باب مقدمه واجب، لازم است.

۱۳- در این ایام که عده ای به علت مشکلات شغلی بدهکار می شوند و در ادای بدهی دچار دشواری و به اصطلاح فقهی «مُعْسِر» هستند، مهلت دادن واجب شرعی است و مطالبه و پافشاری طلبکاران مادام که بدهکاران در شریط ناتوانی هستند، حرام و گناه کبیره است. قرآن مجید فرموده است:

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرٍ قَظْرَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ يَمُوتَ وَ أَنْ تُصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (بقره ۲۸۰)

و اگر (بدهکار) تنگدست بود پس (بر شماست) مهلت دادن او تا وقت توانایی و صدقه دادن شما (گذشت از اصل بدهی)

برای شما بهتر است اگر بدانید.

۱۴- زندانیان که محکوم به تحمل زندان در مقابل جرایم ارتكابی خود هستند و در حال تحمل به سر می برند، چنانچه با احتمال عقلایی ابتلا به بیماری های خطرناک مواجه شوند، متصدیان امور باید برای مراقبت و حفظ جان و سلامت آنان نهایت سعی خود را به کار گیرند. متهم و محکوم از نظر حقوق اسلامی از کرامت و حقوق انسانی برخوردار است و هرگز نباید به بیش از کیفر خود، معاقب گردد.

۱۵- شفا از ناحیه خداوند است، ولی شفای الهی از طریق دارو های پزشکان و عمل به دستورات آنان صورت می گیرد. تخلف از دستورات پزشکان معتبر در امور پزشکی همچون تخلف از دستور مراجع معتبر تقلید در امور دینی است.

۱۶- و بالاخره به درگاه خداوند بی نیاز دست نیاز برداریم و دعای مأثور و منقول به سند معتبر از امام صادق (ع) را سه بار صبح و شام بخوانیم: اللهم اجعلنی فی درعک الحصینة الّتی تجعل فیها من یرید. (خداوند! مرا در پوششی که از هر بلا و آفتی حفظ می کند و هر کس را بخواهی در آن قرار می دهی، قرار ده) (کافی رج ۲ ص ۵۳۴)